

POKUS O VNÚTORNÚ DIFERENCIÁCIU ZEMPLÍNSKÝCH NÁREČÍ

Miloslava Semjanová

1. 0. Východoslovenským nárečiam sa doteraz venovala pozornosť predovšetkým z aspektu ich pôvodu,¹ menej už z aspektu ich systému, jeho obidvoch zložiek — synchronickej i diachronickej. Nedostatočne je vyriešená aj diferenciácia východoslovenských nárečí. Z tohto hľadiska neboli ešte dosť preskúmané ani zemplínske nárečia.

Pod zemplínskymi nárečiami rozumieme slovenské nárečia na území bývalej Zemplínskej a Užhorodskej župy okrem užských a sotáckych nárečí. Z Užhorodskej župy patrí k zemplínskym nárečiam dialekt jej západných obcí: Trnavy, Vinného, Malých a Veľkých Zálužíc, Vrbovca, Zemplínskej Širokej, Palína, Stretavy, Stretavky, Pavloviec nad Uhom.² Z bývalej Zemplínskej župy patria k zemplínskym nárečiam dialekty obcí Trebišovského, Sečovského (dnes súčasť Trebišovského okresu), Michalovského a Vranovského okresu, časti bývalého Stropkovského okresu (povodie rieky Ondavy) a Humenského okresu (západne od čiary Nižná Sitnica — Humenné — Porúbka).³

1. 1. Východoslovenské nárečia sa tradične delili podľa žúp na spišské, šarišské, abovské a zemplínske.⁴ Zaujímavý je pokus F. Buffu deliť východoslovenské nárečia na dve skupiny — východnú, do ktorej zaradil zemplínske nárečia, k tým počíta aj sotácke a užské nárečia, a západnú, do ktorej patria spišské, šarišské a abovské nárečia.⁵ V *Atlase slovenského*

¹ Kritické zhodnotenie a prehľad názorov o pôvode východoslovenských nárečí por. PAULINY, E.: Fonologický vývin slovenčiny. Bratislava, SAV 1963, s. 45—52; KRAJČOVIČ, R.: Slovenčina a slovanské jazyky I. Bratislava SPN, 1974, s. 13—16, 21—24, 139—142.

² Predovšetkým na základe ustáleného prízvuku na penultime. Porov. LIPTÁK, Š.: K prízvukovým pomerom na rozhraní západoslovenského a východoslovenského jazykového územia. Slavistické štúdie. Bratislava, SAV 1969, s. 20—21.

³ Atlas slovenského jazyka (ASJ). I. Časť prvá — mapy. Bratislava, SAV 1968, s. 4.

⁴ Takto členil východoslovenské nárečia už S. Czambel (Slovenská reč a jej miesto v rodine slovenských jazykov. Martin 1906, s. 624).

⁵ BUFFA, F.: Východoslovenské nárečia. Vlastivedný časopis, 11, 1962, 3, s. 109—114. Podobne delí východoslovenské nárečia KOTULIČ, I.: Ku charakteristike juhozápadného Šariša. Jazykovedný časopis, 13, 1962, 2, s. 156—172.

*jazyka*⁶ sa členia nárečia východného Slovenska na: 1. juhozápadnú skupinu so spišskými, abovskými nárečiami a nárečiami juhozápadného Šariša; 2. strednú skupinu so šarišskými nárečiami (bez juhozápadnej časti šarišských nárečí) a zemplínskymi nárečiami; 3. východnú skupinu, do ktorej sú zaradené užské a sotácke nárečia.

F. Buffa⁷ vyčlenil východnú skupinu východoslovenských nárečí na základe jazykových znakov charakteristických pre zemplínske, sotácke a užské nárečia, napr. vokál *o* za pôvodné *jery*, vkladný vokál *o*, spoluhláska *j* po bývalom mäkkom *r'*, výslovnosť bilabiálneho *u* na konci slabiky, predložky *gu*, *meži*, *u*, spoluhlásková skupina *štr-*, koncovka *-oj* v dat. a lok. sg. pri podstatných menách mužského rodu, koncovka *-oho*, *-omu* pri adjektívach mužského a stredného rodu.

V *Atlase slovenského jazyka* je stredná skupina východoslovenských nárečí vydelená na základe spoločenských znakov zemplínskych nárečí a nárečí stredného a severného Šariša. Ide predovšetkým o zmenu *e*⟨*i*, zmenu *o*⟨*u*, výskyt epentetického *j* pred spoluhláskovou skupinou *sc*,⁸ teda o menší počet jazykových javov a o jazykové javy mladšie ako tie, ktoré spájajú zemplínske nárečia so skupinou sotáckych a užských nárečí. Okrem toho tieto javy (zmena *o*⟨*u*, výskyt epentetického *j* pred skupinou *sc*) nie sú rozšírené na celom území Zemplína (3. 1. a; 3. 1. d).

Z uvedeného vyplýva, že je viac dôvodov primárne členiť východoslovenské nárečia na východnú a západnú skupinu, teda ako Buffa. V rámci nich možno západnú skupinu členiť na juhozápadnú s nárečiami spišskými, abovskými a nárečiami juhozápadného Šariša a severovýchodnú, do ktorej patria nárečia stredného a severného Šariša. Východnú skupinu východoslovenských nárečí treba členiť na zemplínske nárečia na jednej strane a na sotácke a užské nárečia na strane druhej.⁹

2. 0. Zemplínske nárečia sú v *Atlase slovenského jazyka* zaznačené ako jednotliaty celok;¹⁰ ich členením sa ešte nikto podrobne nezaoberal. Len okrajovo sa zmieňuje F. Buffa o nárečovej skupine na juh od Trebišova¹¹ a tú istú oblasť spomína I. Kotulič a po ňom E. Pauliny v súvislosti s oneskorenou stratou kvantity.¹² Náš pokus o vnútornú diferenciaciu zem-

⁶ ASJ I. s. 4.

⁷ BUFFA, F.: K charakteristike východoslovenských nárečí. In: *Nové obzory*, 9. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1967, s. 263—278.

⁸ ASJI., s. 160, 163, 173, 190, 191, 209, 210, 231, 232, 303.

⁹ O spoločenských znakoch sotáckych a užských nárečí pozri LIPTÁK, Š.: Príspevok k sotáckej problematike vo východoslovenských nárečiach. In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae Prešovensis. Jazykovedný zborník*, 2. Red. P. Bunganič. Bratislava, SPN 1969, s. 13—23.

¹⁰ ASJ, s. 4.

¹¹ BUFFA, F.: Východoslovenské nárečia. *Vlastivedný časopis*, 11, 1962, 3, s. 113.

¹² KOTULIČ, I.: Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí. rkp., 1957, s. 56; PAULINY, E.: c. d., s. 268.

plínských nářečí je založený na výsledkoch zo spracovania rozsiahleho nárečového materiálu na výskum hláskoslovia zemplínských nářečí.¹³

2. 1. Pri skúmaní vnútornej diferenciácie zemplínských nářečí sme zistili, že na ich členenie vplývali najmä tieto mimojazykové činitele: z geografických podmienok — pohoria, rieky; z hospodársko-spoločenských podmienok — hranice žúp, hranice okresov, cesty; významný faktor, ktorý pôsobí pri členení nářečí je susedstvo s inou jazykovou oblasťou. Zemplínske nárečia susedia na západe s abovskými a šarišskými nárečiami, na severe s ukrajinskými nárečiami, na východe so sotáckymi a užskými nárečiami, na juhu s maďarským jazykovým územím.

Podľa názoru Š. Tóbika sa „členenie stolíc musí v budúcnosti, keď budú východoslovenské nárečia celkom preskúmané, nahradiť dokonalejším členením podľa údolia riek alebo podľa striedníc za bývalé dlhé ó, é a ďalej na podskupiny podľa ostatných javov, najmä 1-ového prídavia.“¹⁴ Avšak keď berieme do úvahy, že hranice žúp a okresov boli ovplyvnené prírodnými podmienkami a ich uzavretosť, resp. kontakty vnútri týchto celkov mali rozhodujúci vplyv na šírenie alebo na nešírenie jednotlivých jazykových javov, nemôžeme tento činiteľ pri členení nářečí obísť.¹⁵ Potvrďuje to aj skutočnosť, že veľká časť izoglôs diferencujúcich nárečové celky sa kryje s hranicami bývalých žúp, resp. okresov.

Úlohu pri členení nářečí zohrali aj cesty, napr. cesta z Košíc do Užhorodu (o jej význame pre nárečovú oblasť pri Sobranciach sa zmieňuje už S. Czambel,¹⁶ ktorá na úseku Dargov — Hriadky uzatvára nárečovú skupinu juhozápadného Zemplína; cesta Michalovce — Pavlovce nad Uhom tvorí hranicu medzi zemplínskymi a užskými nárečiami.

Na vyčlenenie východnej skupiny východoslovenských nářečí výrazne vplývalo Slanské pohorie, ktoré tvorilo západnú hranicu bývalej Zemplínskej župy.¹⁷

Rieky môžu pri diferencovaní nářečí plniť dve funkcie, najčastejšie umožňujú šírenie jazykových javov tak, že uľahčujú kontakty medzi obyvateľmi obcí, cez ktoré pretekajú. Prostredníctvom severného toku Ondavy

¹³ Metódou lingvistickej geografie sme spracovali 360 jazykových javov zo 126 zemplínskych obcí na základe nárečového materiálu, ktorý zozbierali poslucháči Katedry slovenského jazyka a literatúry Univerzity P. J. Šafárika v Prešove pod vedením prof. Š. Tóbika podľa Dotazníka pre výskum slovenských nářečí I (PAULINY, E., ŠTOLC, J., Bratislava 1947, s. 100). Výsledky sme overovali podľa písaných nárečových textov zo všetkých zemplínskych obcí a podľa magnetofónových nahrávok.

¹⁴ TÓBIK, Š.: Východoslovenské nárečie. In: Nové obzory. 7. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1965, s. 251.

¹⁵ Porov. HABOVŠTIK, A.: Lexikálna diferenciácia slovenských nářečí vo vzťahu k župnému zriadeniu. Slavistické štúdie jazykovedné. Bratislava, SAV 1969, najmä s. 201, 202, 211.

¹⁶ CZAMBEL, S.: c. d., s. 124.

¹⁷ HABOVŠTIK, A.: Geomorfologický činiteľ pri utváraní slovenských nářečí. Jazykovedný časopis, 19, 1968, s. 166.

a Tople sa na územie Zemplína dostali jazykové javy typické pre šarišské nárečia a na území Šariša sa rozšírili zemplínske jazykové prvky.¹⁸

Prirodzenú hranicu medzi nárečovými skupinami vytvára napr. rieka Uh — medzi slovenskou a maďarskou jazykovou oblasťou — a južný tok Ondavy — medzi nárečím Trebišovského a Michalovského okresu. Možno to vysvetliť tým, že obce tu vznikali vo väčších vzdialenostiach od rieky, ktorá bola príčinou častých povodní a znemožnením (resp. obmedzením) kontaktov medzi obyvateľmi sa stala prekážkou jazykových zmien.

Všetky spomínané faktory pôsobili pri vývine zemplínskych nárečí a významne ovplyvnili ich členenie. Je však prirodzené, že hlavným kritériom pri diferenciacii nárečí je jazykové kritérium. Nejazykové činitele môžu celkové členenie nárečí iba potvrdiť a doplniť.

2. 2. Pri vnútornom členení zemplínskych nárečí sme vychádzali predovšetkým z hláskoslovných znakov. Zaznamenali sme však aj niektoré tvaroslovné a lexikálne javy. Delenie zemplínskych nárečí sa definitívne spresní po spracovaní všetkých jazykových rovín,¹⁹ ale veľké odchýlky od základnej diferenciacie na tri hlavné skupiny nepredpokladáme, pretože hláskoslovné znaky sú stabilné — teda pre členenie dialektov spoľahlivé. Okrem toho sme pri diferenciacii prihliadali aj na mimojazykové faktory. Ďalší výskum pomôže najmä pri vnútornej diferenciacii týchto troch základných skupín zemplínskych nárečí na podskupiny.

3. 0. Zemplínske nárečia sa členia na tri väčšie jazykové celky. Ide o spomínanú nárečovú oblasť na území Trebišovského okresu, ktorú sme nazvali *d o l n ý m Z e m p l í n o m*; ďalej o jazykovú oblasť, ktorá sa nachádza približne medzi Ondavou a Laborcom v Michalovskom okrese — tzv. *s t r e d n ý Z e m p l í n*; a o *h o r n ý Z e m p l í n* na území Vranovského okresu a časti Humenského a bývalého Stropkovského okresu.²⁰

3. 1. *N á r e č i e d o l n é h o Z e m p l í n a*. F. Buffa charakterizuje túto oblasť niektorými osobitosťami, napr. samohláska *o* v slovách typu *koň, stol, stoj*; adjektívne tvary *slamjani, jarčani*; výslovnosť spoluhlások *š, ž* namiesto *ś, ź*; výslovnosť *h* namiesto *ś*; koncovka *-i* v nom. pl. pri adjektívach všetkých vzorov.²¹ Niektoré z uvedených javov sú spoločné s abovskými nárečiami,²² vyplývajú z rovnakých podmienok vzhľadom na vplyv maďarského jazykového územia a vzhľadom na ich okrajové postavenie v rámci východoslovenských nárečí, menej z ich vzájomného susedstva, lebo medzi abovskými nárečiami a nárečím dolného Zemplína je výrazná

¹⁸ KOTULIČ, I.: Ku charakteristike juhozápadného Šariša. Jazykovedný časopis, 13, 1962, 2, s. 168.

¹⁹ V ďalšom výskume zemplínskych nárečí by sme chceli spracovať ich tvaroslovie. Slovnú zásobu zemplínskych nárečí skúma Š. Lipták (Slovná zásoba zemplínskych a užských nárečí. Rkp. kandidátskej práce, Bratislava 1974).

²⁰ Mapa I.

²¹ BUFFA, F.: Východoslovenské nárečia. c. d., s. 113—114.

²² ASJ I, 190, 191, 211, 254.

prirodzená hranica — Slanské pohorie, ktoré je zároveň hranicou jazykových javov.²³

Podľa výsledkov z nášho výskumu nárečie dolného Zemplína charakterizujú tieto jazykové javy:

a) Neprebehla tu zmena *o* → *u*;²⁴ za pôv. *o*, *ó* je v dolnozemplínskom nárečí samohláska *o* v slovách typu *noš, stol, koň, vol, post, pojt, hora, stoj, hnoj, vos, txor, soľ, drotar, špotac*; zmena nenastala ani v tzv. lexikálnych prevzatiach z poľštiny, napr. *smrot, plokac, dlobac*, ani v slovách typu *rožže* (pôd. **ort*), (mapa 1).

b) Stvrdnutie spoluhlások *ś, ź* na *š, ž* pod vplyvom maďarčiny, napr. *širota, švecic, šeno, ščesce, žem, žec* (mapa 3).

c) Spoluhláska *h* namiesto *x*, napr. *muha, b'aha, terha*.²⁵

d) Nevzniklo tu epentetické *j* pred spoluhláskovou skupinou *sc* (pôv. *st'*), napr. *skušenosť* (mapa 3). V slove *šejsc* sa epentetické *j* vytvorilo pravdepodobne analogicky podľa *pejc*.²⁶

e) V niektorých slovách so slabičným *ř* sa dolnozemplínske nárečie odlišuje od ostatného územia iným sprievodným vokálom (*kertica* — *krucica*) alebo iba jeho inou pozíciou (*hirmec* — *hrimec, stiržeň* — *štrižeň*) (mapa 3).

f) Koncovka *-i* v nom. pl. aj pri substantívach mäkkého zakončenia:²⁷ *gači, metri, l'itri, samci, l'aci, garadiči, venci, parpl'i, fil'ci, rači, di'li, kaxli* (mapa 4).

g) Adjektívne tvary *slamjani, jarčani, olovjani, drevjani* (mapa 2).

h) Vyrovnanie slovného základu v rámci paradigmy; v slove *čorti* (celozemplínske *čorci*) na úkor alternanta, v slovách *meža* (celozemplínske *meza*, ale predložka *meži*) a *sarňa* (celozemplínske *sarna*) na úkor nealterovanej spoluhlásky (mapa 4).

ch) Rozšírená podoba slovík typu *upečic, vypečic, tlučic, ob'čic* proti typicky zemplínskym formám *upic, tluc, zob'lic*. Izoglosy majú podobný priebeh ako izogloby zmien *o* → *u*, *ś* → *š*.

i) Polonizmy *mlodi, mloda* vo význame *ženích, nevesta*²⁸ (popri nich funguje v primárnom význame prídavné meno *mladi*, ktoré na ostatnom území reprezentuje obidva významy), *paznoxt, šmati*.

²³ HABOVŠTIK, A.: c. d., s. 166.

²⁴ PAULINY, E.: c. d., s. 262—268.

²⁵ Izoglosa *h/x* vydeľuje menšiu časť územia dolného Zemplína blízko pri hranici s maďarským jazykovým územím. Porov. LIPTÁK, Š.: Geografické rozšírenie zmeny *ch > h* vo východoslovenských nárečiach. Jazykovedný časopis, 14, 1963, 2, s. 162—165.

²⁶ BUFFA, F.: Epentetické *j* pred skupinou *sc* vo východoslovenských nárečiach. In: Jazykovedné štúdie. 9. Bratislava, SAV 1966, s. 200.

²⁷ Podobne je koncovka *-i* v nom. pl. pri adjektívach všetkých rodov, ale nielen v dolnom, ale aj v strednom Zemplíne. Tento znak uvádza F. Buffa iba pre trebišovskú oblasť. Porov. BUFFA, F.: Východoslovenské nárečia. c. d., s. 113.

²⁸ STANISLAV, J.: Pôvod východoslovenských nárečí. Bratislava (čas.), 9, 1935, č. 1—2, s. 51—89, najmä s. 58—59.

j) Dolnozemplínske nárečie je veľmi výrazne charakterizované maďarskými lexikálnymi výpožičkami, ktorých rozšírenie vytvára na území celého Zemplína tri skupiny: 1. maďarizmy typické len pre dolnozemplínske nárečie, napr. *farkaš*, *temetou*, *dungou*; 2. Maďarizmy bežné v dolnom a strednom Zemplíne, napr. *bizouňe*, *hordou*; 3. maďarizmy rozšírené na celom zemplínskom území — *garadiče*, *birou*²⁹ (mapa 5).

Izoglosy uvedených dolnozemplínskych jazykových znakov sa na severe tiahnu približne paralelne s úsekom cesty Dargov — Hriadky, častejšie nepresahujú túto hranicu, na východe sú skoro vždy totožné s tokom rieky Ondavy.³⁰

3. 2. Nárečie stredného Zemplína (mapa 1). Z celku zemplínskych nárečí sa vyčleňuje nárečie obcí Michalovského okresu medzi riekou Ondavou a Laborcom. Má veľa spoločných znakov s užskými nárečiami, s ktorými na východe susedí. Užské nárečie sa od stredozemplínskeho nárečia odlišujú predovšetkým neustáleným prízvukom, koncovkou *-ou* v gen. a lok. pl. pri substantívach všetkých vzorov, tvarmi s bilabiálnym *u* v tretej osobe sg. minulého času, napríklad *mau*, *robiu*, *buu* a pod.³¹ Na základe ustáleného prízvuku zaraďujeme k stredozemplínskemu nárečiu dialekt obcí bývalej Užhorodskej župy — Vrbovca, Zemplínskej Širokej, Pavloviec nad Uhom, Stretavy, Stretavky, Vinného, Trnavy nad Laborcom, Malých a Veľkých Zalužíc — aj keď majú niektoré jazykové znaky typické pre užskú oblasť, napr. *mau* — Vinné, Trnava, *učera* — Stretava. Na juhu susedí stredný Zemplín s maďarským jazykovým územím, vplyv ktorého sa odráža najmä v lexike (3. 1. j.).

Pre nárečie stredného Zemplína sú charakteristické tieto jazykové znaky:

a) Vkladná samohláska *o* v slovách *vitor* (celozemplínske *viter*), *sorvatka* (celozemplínske *servatka*). Pri slove *ocot* prebieha izoglosa s tokom Laborca.

b) Samohláska *o* za býv. *ě* v slove *copi* (mapa 2).

c) Bilabiálne *u* namiesto konsonantu *l* (býv. slabičné *l*), napr. *pouňi*, *žouťi*; v slove *vlna* je tvar s bilabiálnym *u* — *vouna* iba v obciach na zemplínsko-užskom pomedzí (Oreské, Trnava, Veľké Zalužice, Lastomír, Palín, Stretava) (mapa 1).

d) Zjednodušenie spoluhláskovej skupiny *sc* na konci slova na *s* ako v užských nárečiach, napr. *pujs*, *svatojs*, *šejs*, *pejs* (päšť), *skušenojs*, *hars*, *povinojs*, *prejs* (priasť); podobne sa na konci slova zjednodušila konsonantická skupina *-šč* na *ś* — *diś* (mapa 3).

e) Vertikálne prechádza izoglosa *g/h* v slove *hlúpy*, na východ od čiary

²⁹ *farkaš* — *farkas*, *temetou* — *temetó*, *dungou* — *dongó*, *hordou* — *hordó*, *bizouňe* — *bizony*, *birou* — *bíró*, *garadiče* — *garádics*.

³⁰ Porov. kap. 2. 1.

³¹ O ďalších znakoch — LIPTÁK, Š.: K štúdiu užských nárečí na východoslovenskom jazykovom území. Rkp. doktorskej práce, Bratislava 1968, s. 8—9.

Brekov, Chlmec, Trnava, Lesné, Pozdišovce, Laškovce, Žbince, Petříkovce je tvar *glupi*, na ostatnom území sa najmä u staršej generácie používa podoba *glupi* popri *hlupi*.

f) Pôvodná koncovka *-u* v 1. os. sg. ako v sotáckych a užských nárečiach, napr. *mušu*, *pujdu*, *vezňu/vezmu*, *kľekňu*, *zoxabu*, *tluču*, *hutoru*, *vitňu*, *predu*. Pod vplyvom spisovnej slovenčiny a hornozemplínskych a dolnozemplínskych nárečí sa koncovka *-u* nahrádza koncovkou *-m* najmä u mladej generácie a v mestách³² (mapa 2).

g) Koncovka *-oj* v dat. a lok. sg. — pri životných podstatných menách na celom Zemplíne — *gu_ocoj*,³³ pri neživotných podstatných menách v stredozemplínskom nárečí — *gu_kosceloj*. Postupne preniká prípona *-oj* do ženského a stredného rodu, napr. *ženoj*, *ziučecoj* (mapa 4).

h) Stredný Zemplín vyčleňujú lexikálne izoglosy slov — *kumoter* (celozemplínske *kmoter*), *kosmejdi* (celozemplínske *kosmački*, užské *kocmejdi*,³⁴ *xaukac* (celozemplínske *živac/žiukac*) (mapa 5).

3. 3. Nárečie horného Zemplína. Horný Zemplín je z troch hlavných zemplínskych nárečových celkov územne najväčší a vnútorné najviac diferencovaný. Rozprestiera sa prevažne na území Vranovského okresu a na časti Humenského a bývalého Stropkovského okresu (mapa 1). Na jeho vnútorné členenie mali podstatný vplyv rieky Ondava a Topľa; povodím Ondavy a Tople prenikali do priľahlých obcí zo susedného Šariša typicky šarišské nárečové prvky, napr. zmena *o)u* v príponách *-uu* (*bratuu*), *-uuka* (*židuuka*, *poluuka*, *litruuka* (mapa 1), v slove *zbujňik* (mapa 1); zmena *e)i* v príponách *-iň* (*kamiň*, *remiň*, ale *oheň*), *-ir* (*cintir* — mapa 3); z lexikálnych javov — *točka*, *trebič*, *čuba*.

Na severovýchode hraničí horný Zemplín so sotáckymi nárečiami; oblasť až po východný breh Ondavy je poznačená niektorými znakmi sotácko-zemplínskeho jazykového rozhrania, napr. obmedzením zmeny *e)i* (v sotáckych nárečiach sa táto zmena neuskutočnila vôbec) v slovách *vešac*, *obet*, *ucerak*, *upec*, *sušet*, *spovec* (mapa 4); z lexikálnych prvkov napr. podoba slova *vixor* a *vožic še* (zemplínske *šliskac še*).

Ako celok charakterizujú hornozemplínske nárečie tieto jazykové znaky:

a) Epentetické *j* pred spoluhláskovou skupinou *sc* aj v strede slova, napr. *ščejsce*, *pojsceľ*, *kojsceľ* (mapa 2), ba aj vo flektívnych tvaroch, napr. *pust* — *u_pojsce*, *most* — *na_mojsce*.³⁵

³² Porov. LIPTÁK, Š.: O splývání nárečí. In: Kultúra spisovnej slovenčiny. Red. J. Ružička, Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967, s. 104—105.

³³ Iba v juhozápadnej a severozápadnej časti Zemplína je koncovka *-ovi* (Stropkov, Bokša, Šandal, Zemplínska Teplica, Čelovce, Lastovce, Michaľany, Luhyňa, Čerhov).

³⁴ Porov. ŠTOLC, J.: Názvy rastliny *Ribes grossularia* v slovenských nárečiach. In: Jazykovedné štúdie. 2. Bratislava, 1957, s. 28—65.

³⁵ BUFFA, F.: Epentetické *j* pred skupinou *sc* vo východoslovenských nárečiach; c. d., s. 197—198.

b) Zmena *o*⟨*u* aj vo funkcii sprievodného vokálu pri slabičnom *l* — *pulňic*, *žulti*, *vulna* (mapa 1); podobne prebieha izoglosa *u/o* v slove *pul*.

c) Zmena *e*⟨*i* aj vo funkcii sprievodného vokálu pri slabičnom *ř* — *virba*, *virbina*; tú istú oblasť vyčleňuje izoglosa slova *hutoric* (dolno- a stredozemplínske *hutorec*) (mapa 1).

d) Striednica *a* za pôv. tvrdý jer, napr. *bačka*, *laška*; striednica *a* za pôv. *ě* — *capi* (mapa 2).

e) Obmedzený výskyt protetického *j*, napr. *utre*, resp. *nautre* (celozemplínske *jutre/najutre*); pri slove *oľxa*, resp. *oľša* na celom území Zemplína (podoba *jelša/jeľša* sa vyskytuje len sporadicky); pri slove *jeleň* sa zriedka používa tvar *eľeň*.

f) Zámena likvidy *l* namiesto *r* — *leberko*, *kuľastra*, *levorver* (mapa 3).

g) Spoluhlásková skupina *rž* v slove *švirži* (inde *šviži*, spoluhlásková skupina *bl* v slove *bľečec* (inde *bečec*).

h) Forma slova *xriň* proti dolno- a stredozemplínskej forme *xrin*.

ch) Koncovka *-e* pri adjektívach všetkých rodov z nom. a akuz. pl. — *šumne zeci*, *ženi*, *xlopi*, v dolno- a stredozemplínskom nárečí je koncovka *-i*.

4. 0. Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na diferencovanosť zemplínskych nárečí na základe niektorých hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálnych znakov. Najvýraznejšie sa vydeľuje v celku zemplínskych nárečí dialekt dolného Zemplína. Nárečie stredného Zemplína ovplyvnilo susedstvo s užskými nárečiami, určité jeho charakteristické jazykové prvky majú tendenciu ustupovať novším tvarom, napr. koncovka 1. os. sg. *-u*, iné sú výbojné a postupne sa dostávajú do nárečia celého Zemplína, ba aj za jeho hranice,³⁶ napr. koncovka *-oj* zo skloňovania životných podstatných mien mužského rodu prenikla do skloňovania neživotných podstatných feminín a neutier. Nárečie horného Zemplína je charakteristické niektorými zmenami spoločnými s nárečím stredného a severného Šariša, ktoré bolo podľa F. Buffu centrom jazykových zmien *e*⟨*i*, *o*⟨*u* a vznikom epentetického *j* pred konsonatickou skupinou *sc*.³⁷

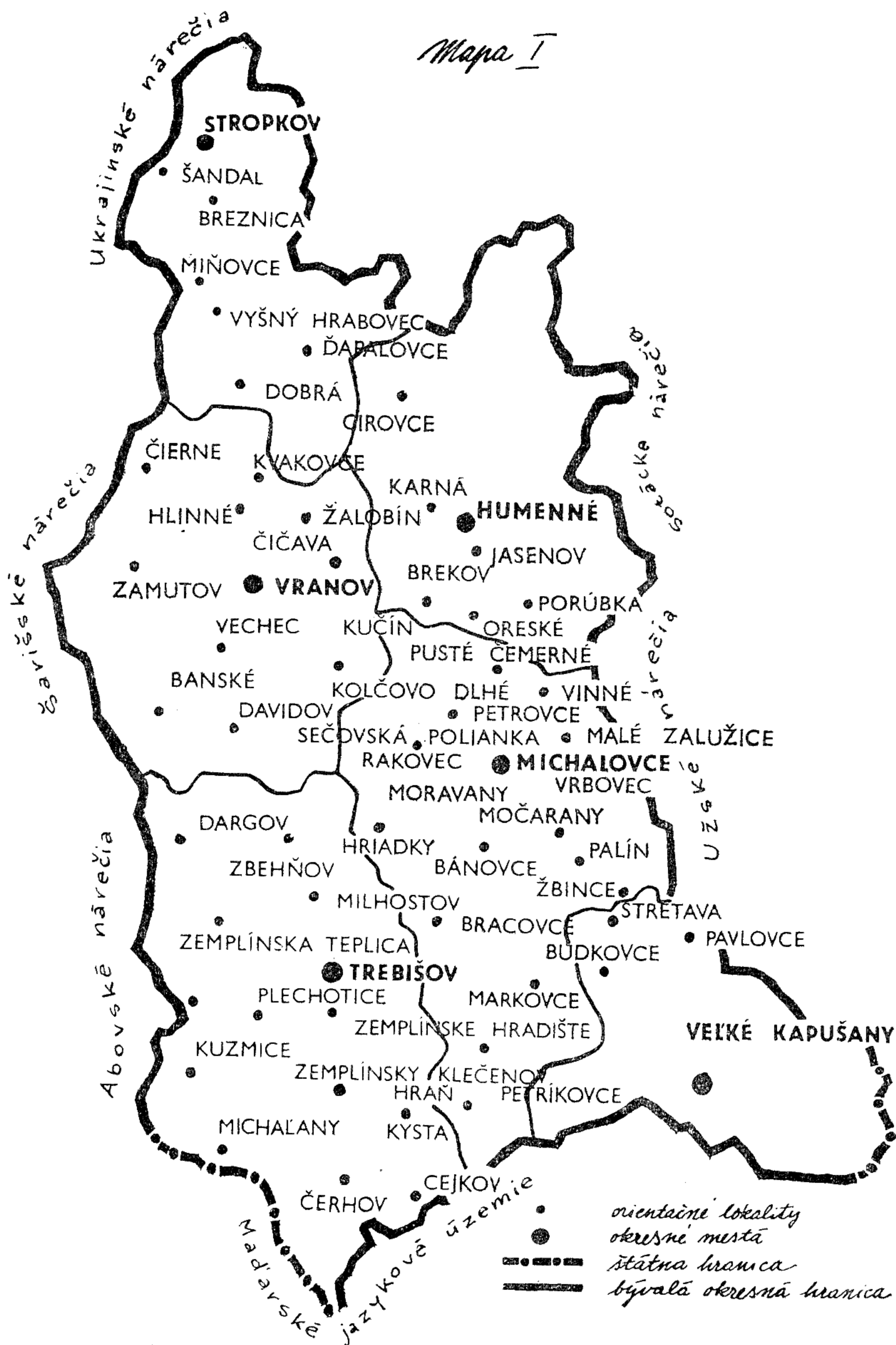
Jazykové javy diferencujúce celok zemplínskych nárečí na uvedené mikroskupiny sa v povedomí obyvateľov živo pociťujú ako jazykové znaky príznakové a vo väčších kolektívoch, resp. v mestách sa pri vytváraní interdialektu stierajú.³⁸

³⁶ Porov. LIŠKA, J.: K niektorým izoglosám južného Šariša. In: *Nové obzory* 13. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1971, s. 321—335.

³⁷ BUFFA, F.: c. d., s. 201. BUFFA, F.: Šarišské nárečia I. In: *Šarišské múzeum v Bardejove*. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1972, s. 87—245, najmä 111—112.

³⁸ LIPTÁK, Š.: c. d., s. 105.

Mapa I

Mapa 1

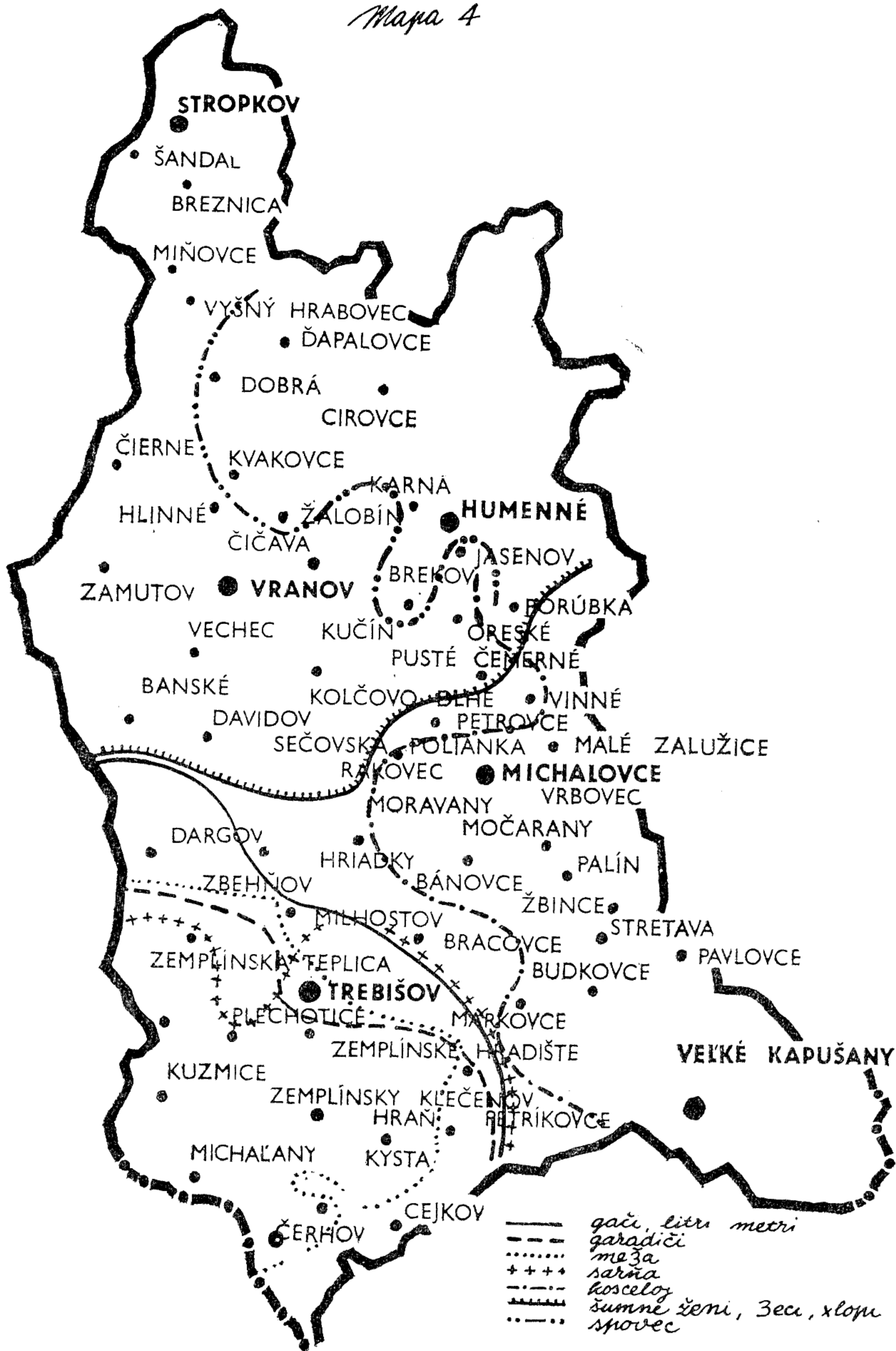
Mapa 2

Mapa 3

Mapa 4

Mapa 5

